

ПРЕДГОВОР

Учебното помагало „Икономика на обществения сектор“ е предназначено за използване от студенти, обучавани в образователна и квалификационна степен „бакалавър“ в професионално направление „Икономика“. То може да се използва също и от всички, които изучават и имат интерес към проблематиката или отделни части от нея.

Съдържанието на учебното помагало е съобразено с утвърдените учебни програми за бакалавърска степен по дисциплината „Икономика на обществения сектор“, която е включена в учебните планове на специалностите, изучавани в Общикономическия факултет на УНСС. По своята структура и съдържание учебното помагало следва логиката и основните идеи на учебника „Икономика на обществения сектор“ с автори доц. д-р Иваило Беев и доц. д-р Лилия Йотова, издаден от Издателски комплекс – УНСС през 2021 година.

Основната цел на учебното помагало е да предостави набор от тестови въпроси, въпроси за дискусия и други задачи, които да послужат за задълбочаване и проверка на знанията на студентите, самоподготовката и по-доброто осмисляне и усвояване на материала по дисциплината „Икономика на обществения сектор“. То спомага за формиране у студентите на изискваните за образователно-квалификационната степен „бакалавър“ знания, умения и компетентности, съотносими към Националната квалификационна рамка и Европейската референтна рамка за ключовите компетентности за учене през целия живот.

Учебното помагало съдържа дванадесет теми, като всяка от тях включва седем части.

Първата част „Структура на темата“ указва съдържанието и логическата последователност на изложението в темата, която определя представянето на информацията в частите „Резюме“, „Основни понятия“, „Тестови въпроси“, „Вярно и невярно“.

Частта „Резюме“ обобщава най-важните акценти от темата и я представя накратко, следвайки изведената структура. Целта на тази част е да помогне на студентите да затвърдят знанията си чрез фокусиране върху основните дефиниции, връзки и поня-

тия, без те да се разглеждат като алтернативен информационен източник на учебника. В съдържателен план тази част в голяма степен се основава на изложенията в учебника „Икономика на обществения сектор“ с автори доц. д-р И. Беев и д-р Л. Йотова.

Частта „Основни понятия“ представя основните понятия в темата и техните определения под формата на задача, която изисква да се свържат посочените основни понятия с подходящото за тях определение. Тази част помага на студентите да затвърдят познанията си за основните понятия във всяка тема, представлявайки активен метод за самоподготовка.

Тестовите въпроси формират основната част от всяка тема. Във всяка тема са включени по 15 въпроса с многовариантност на отговорите (а, б, в, г и д), с един възможен верен отговор. Въпросите са с различна степен на трудност и обхващат всички основни елементи от учебния материал. Тази част представлява добър инструмент за проверка на степента на усвояване на знанията по всяка тема от студентите.

Частта „Вярно или невярно“ съдържа твърдения от учебния материал по всяка тема, които трябва да се окачествят като верни или неверни. Тази част също представлява добър способ за проверка на знанията на студентите, тъй като изисква внимателно осмисляне на учебния материал.

Частта с въпросите за дискусия в по-голямата си част представя кратки казуси, насочващи вниманието към дискусийни проблеми от практиката, свързани с темата. Студентите се насочват към търсене на информация (данни от практиката) и чрез нейната интерпретация – към достигане до определени изводи. По този начин се проверява дълбочината на осмисляне на учебния материал и способността на студента да го прилага при решаване на определени практически проблеми. При търсенето на решения по изложените в учебното помагало актуални дискусийни проблеми в сферата на икономиката на обществения сектор се засилват аналитичните умения на студентите, формирането на собствено мнение и гражданска позиция.

Последната част от всяка тема съдържа верните отговори от частите „Основни понятия“, „Тестови въпроси“ и „Вярно или невярно“.

Авторът изказва благодарност на рецензентите доц. г-р Лилия Йотова, доц. г-р Георги Манлиев и доц. г-р Ивайло Беев, а също и на гл. ас. г-р Петкан Илиев, на студентите Деница Цветкова и Добромира Велева и на целия колектив на катедра „Икономикс“ на Университета за национално и световно стопанство за ценните бележки и препоръки, които спомогнаха за подобряване на качеството на учебното помагало.

Учебното помагало е обсъдено и прието за издаване от катедрения съвет на катедра „Икономикс“ на Университета за национално и световно стопанство.

ТЕМА 1: ВЪВЕДЕНИЕ В ИКОНОМИКАТА НА ОБЩЕСТВЕНИЯ СЕКТОР

Структура на темата

1. Частен и обществен сектор в пазарното стопанство
 - Държавата в стоковия и паричния кръгооборот
 - Икономически функции на държавата
 - Дефекти (провали) от държавна намеса
2. Предмет и основни въпроси на икономиката на обществения сектор

Резюме

В съвременното пазарно стопанство функционират съвместно и взаимодействат помежду си частен и обществен (публичен) сектор¹ в различно съотношение в зависимост от постигнатия обществен консенсус. Това е характерно за смесения тип икономика, при която двата сектора са ясно разграничени, но са налице различни механизми на взаимодействие между субектите в тях. Отношенията между индивидите в частния сектор се основават на доброволното договаряне, като при пазарните сделки те се ръководят единствено от частния си интерес и потребности. В публичния сектор е налице икономическа принуда върху частните субекти в различни направления, която е законово регламентирана, а решенията се взимат чрез публичния избор. Общественият сектор разполага с определени ресурси (финансови средства, реални активи и трудови ресурси), чрез които се произвежда система от публични блага. Във връзка с това публичният сектор се възприема като един от субектите на макроикономическо ниво, който участва във формирането на брутния вътрешен продукт (БВП).

¹ Възприема се, че понятията „публичен сектор“ и „обществен сектор“ са синоними.

Частният и публичният сектор могат и по необходимост трябва да взаимодействат помежду си. На стоковия и ресурсните пазари държавата осъществява процес на търсене. Едновременно с това са налице трансфери в посока от държавата към домакинствата и фирмите (под формата на публични блага и социални трансфери и субсидии) и обратно – от домакинствата и фирмите към държавата (под формата на данъци и такси).

При взаимодействието с частния сектор публичният сектор изпълнява няколко важни икономически функции, които се развиват и еволюират исторически. Според класическия възглед на А. Смит ролята на държавата трябва да се ограничи до изземване на 10% от създадения доход в частния сектор. Съвременното разбиране за ролята на държавата обаче е, че нейната роля в икономиката е по-голяма и тя трябва да се намесва за ограничаване на пазарните дефекти (монополни структури, външни ефекти, асиметрична информация, невъзможност частният сектор да произведе и предложи публични блага, липса на справедливо разпределение на дохода чрез пазарния механизъм).

Във връзка с участието на държавата в икономическите процеси тя изпълнява три важни (икономически) функции, които се определят като: 1) алокативна (чрез нея се установяват законовите правила и институции, коригират се пазарните дефекти и се доставят публични блага); 2) разпределителна (чрез нея формално се определят правилата на данъчното облагане и насочването на социални трансфери към целеви групи) и 3) стабилизационна (чрез нея държавата повежда фискална политика за постигане на определени цели).

Въпреки възприетото в теорията схващане относно ролята на държавата за ограничаване на дефектите, възникнали от действието на пазара, в някои случаи нейната намеса в икономиката също формира определени дефекти („провали на държавата“). От една страна, те са свързани с неефективността на действията на държавата при изпълнението на основните ѝ икономически функции, а от друга страна, произтичат от същността на някои от действията, които по своята същност имат непазарен характер.

Икономиката на обществения сектор като наука „изучава отношенията между стопанските субекти (частни и публични) по повод

използването на ограничените ресурси и разпределението на благата чрез публичния избор“ (Беев и Йотова, 2021, с. 19). За разкриването на предмета на този дял от икономическата наука е необходимо да се отговори на няколко фундаментални въпроса – какви блага и в какви количества да се произведат; как да се произведат; за кого да се произведат и как да се осъществи публичният избор.

Основни понятия²

Свържете посочените основни понятия (от 1 до 4) с подходящото за тях определение (от „а“ до „г“).

1. Публичен (обществен) сектор
2. Пазарен ефект
3. Държавни дефекти (провали)
4. Икономика на публичния (обществения) сектор

а. Неефективност от държавната намеса (чрез дейността на държавните институции) в стремежа да се коригират несъвършенствата на пазара (пазарните дефекти).

б. Обхваща съвкупност от ресурси, блага и дейности по тяхното създаване, разпределение и използване, за управлението на които гражданското общество е възложило на държавата правомощия.

в. Система от научни знания за връзките, зависимостите и отношенията между стопанските субекти (частни и публични) по повод използването на ограничените ресурси и разпределението на благата чрез публичния избор. Наука за ролята на държавата и нейното място в кръгооборота на стоковете и паричните потоци, както и за влиянието ѝ върху цялостното икономическо и социално развитие.

г. Всяка характеристика на пазара, която е по-лоша от най-добрата алтернатива, т.е. всяко отклонение от модела на съвършена конкуренция.

² Основните понятия се основават на дефинираните в „Справочник на основните понятия“ в Беев, И. и Л. Йотова, 2021, с. 384-397.